

Uppteckningar gjorda i Landa socken, Kullings härad.

Kajsa Landin, soldat Landins gumma, x i Landa år 1842
berättar:

sid 82

Bönemannen utverkade åt den unge mannen tillåtelse
att besöka den tillbeddas hem.

bröllops-
seder

Lysningen skulle vara fullbordad före fastan.

Bjudning till bröllop verkställdes av brudens far och
den blivande brudgummen.

Före bröllopet skulle den blivande bruden så mycket
som möjligt avhålla sig från att arbeta.

Dagen före bröllopet är brudens dag. Regnar det den
dagen, skall hon fälla många tårar eller ock bli rik.

Man klädde väggarna med lakan och taket med schalar.

Som förning lämnades i bröllopgården sötost, brynost,
äggost, pannkaka och limpor.

Vid kyrkbröllop hade man förridare. Värdfolket kalla-
des hovriddare.

Varje skjuts med bröllopgäster möttes en bit från
gården av speleman med fiol.

Brudsållare och brudpigor togos helst bland nära släk-
tingar.

sid 83

Vid porten och i ömse sidor om dörren ställdes bröl-
lopsgranar, som voro vid pass 6 alnar höga och ej kvistade.

bröllopsträd

Johan Andersson i Åby, x 1856 inpassade: "Och när jag skulle vi-
gas, då gav min svärmor mej en pall, som var lägre än min hust-
rus, för att alla bekymmer skulle falla på mej.

Pengar upptogos vid bröllopet till de fattiga, till
spelmännen, kokerskan och diskerskan.

Även alla fruntimmer skulle dansa med bruden.

Så skulle de unga karlarna ta brudgummen från de
gifta männen och dessa skulle försöka behålla honom. Det kalla-
des gubbadansen.

Innan gästerna dagen efter bröllopet stego upp,
uppvaktades de av brud och brudgum, biträdda av brudsållare och
brudpigor, varvid de fingo mat och brännvin.

Brud och brudgum hade var sin slant i skon.

Vid bröllopsmåltiden gick köttfatet omkring, och
var och en lade för sig så mycket han önskade.

Ungdomen roade sig och andra genom att släppa ut
kreaturen. I Åby kvarn stängde de kvarnen.

När jag var fyra år var jag med far och mor på ett
bröllop i Korsgården i Hoberg. Där klädde karlarna ut sig till
kvinfolk och gick till la'gårn och mjölkade korna. Och det ha-
de blitt en kittel med ärter över vid middagen. Den fick en karl
tag i och sprang iväg med den och ramlade omkull och slog ut
ärterna mitt i gödselstan.

sympatitisk
magi
sid 83

pengar

gubbadans

Ungdomen samlade sig på de högsta backarna i trakten och skrek och hurrade och musicerade.

Söndagen efter bröllopet var brudfolket alltid i kyrkan för att "visa grannlåten".

En klok gumma i Eggvena lagade till medicin för kreatur med ingredienser av växter, träck, sönderklippta skoklövar, nöthår och hästtagel.

Mot "skivert" bar man på bröstet i ett snöre en påse, innehållande vitlök.

Bråttensby, Kullings härad.

Förre folkskolläraren August Lindelöv, x 1850:

Vid Östergården finns en "trollkälla", en rämna i berget med ett djupt hål, vari pengar offras än i dag. En kvinna hade fått kallbrand i en tå- hon kurerades med vatten från trollkällan, vilket skulle baddas på under det man läste någonting, vad det var!

Mot stolsteget gjorde man över ögat ett kors med en grytfot.

Sofi i Nolgår'n hade ett barn, som inte var döpt än. Så kom Aron Pettersson in. För att han inte skulle kunna förtrola barnet, tog Sofi upp det ur vaggan och kastade det i famnen på honom. Fick en "otäcka" se barnet, måste man skaffa ett hår av henne att bränna och ge barnet i maten.

sid 84

21

trollkälla

stolsteg

mot för-
trollning.

sid 85

ACC. N:R M. 2171

Första gången korna om våren släppas ut, rökade man dem med svavel från huvudet och över ryggen. Vidare lades en yxa på tröskeln, de gingo över. Första gången man efter kalvningen mjölkade en ko, satte man en kniv i byttans kant.

Vid Tomasmäss gick allt husfolket omkring i alla gårdens hus, stötte i vråarna med käppar och sade: Nu säger ja'er upp alla råtter å möss att flytta nästa fardag". Då man kör in hö, blir en del hö liggande på marken nedanför hörännet. Detta hö får ej rakas inåt väggen - det vore att raka in råttor och möss- utan man måste raka det ifrån väggen utåt. Vidare skulle man ej slänga in det i rännet - det vore att slänga in råttorna utan hästarna ska äta upp det utomhus.

Det berättas om en präst i Algutstorp (dit Bråttensby är annex), att han satte in Skam i en ek bortåt Härene kyrka. Han gjorde ett hål i eken, lurade se'n in Skam i hålet och pluggade det. Där satt Skamm sedan, till dess trädet mulnat ned. Nu är han lös igen.

I Eggvena mellan kyrkan och Ribbingsberg låg på en ekbacke en höna på en kittel full med guldpengar. En bonde kom dit för att ta pengarna. Då sade hönan: "Om du rör mej skall sedan i din släkt alltid en vara sjuk." Men bonden körde undan hönan och tog pengarna. Och det är så med den slakten än i dag, att den är mycket rik, men alltid är någon förfärligt sjuklig.

I gamla kyrkan hängde ett stort svärd, som de kallade

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

röka-djur
stål
stål.

sid 85

sympati-
tisk magi

Om Skam

Skatt

sid 86

"Karl XII:s svärd." Många hämtade rost av det svärdet att bota sjukdomar med. Man skar alltid ett kors i luften över den (döde) sjuke, innan man gav honom den medicinen.

sid 87

Stava Hallberg var i syne. En gång såg hon en karl gå före sig på vägen, och han bar sitt eget huvud under armen. En annan gång såg hon tre karlar gå framför sig. Hon hade bråttom och gick förbi dem. Då såg hon, att de voro ihåliga i bak.

I syne

En svart hund brukade stryka omkring där i trakten om kvällar och nätter. Hästarna tvärstannade, när han kom i närheten. Man blev kvitt hunden, om man tog av hästen betslet och tittade genom det samt spottade. Men det hände ofta, att man i detsamma fick en ordentlig örfil.

På Säteriet fanns en torparkäring som mjölkade andras kor genom att hon högg en kniv i väggen och sedan drog i skافتet. Hon hade då en stäva under, och mjölken rann ur skافتet i den.

trollkäring
som
tjuvmjölkar

Då Bråttensby kyrka byggdes, släppte ägaren av Udde-torp till en tjur, som levande grävdes ned, varefter kyrkan byggdes på den platsen.

offer på
byggnads-
plats

Den av kontrahenterna, som efter knäfallet under vigseln, sist reser sig, skall dö först.

bröllops-
sed.

Brudsållare jämte klarinettblåsare och fiolspelare redo från bröllopgården att hämta brudgummen. Vid porten gavs alla bröllopgäster välkomstsup. När prästen lämnade bröllops-

sid 88

gården, fick han eb avskedssup i förstun, en vid porten och sedan en vid varje led(grind) han passerade ända hem. Vid bröllopsmåltiden hade de smörgåsasupen, skinkesupen, steksupen, grötsupen.

sid 88

De pengar, som erlades för dansen med bruden, lade man på en kubb. De kallades "kubbapengar". Åt brudparet togs upp pengar på en stor brödkaka. Först lade brudens, sedan brudgummens föräldrar, därpå släktingarna i tur och ordning. När insamlingen var avslutad, höll prästen ett tal för kakan. Hon som klädde bruden, kallades "brudsäta". Prästen skar steken och slog upp de första suparna.

Annandag jul redo pojkarna Staffansritt. Trettondedagen gingo de tre vise männen och Judas omkring med en stjärna av papper.(Det brukade de aldrig i min födelsebygd, Synnerby vid Skara). Johannes i Sölvatorp fick heta Judas i all'sin da'r för att han varit klädd till Judas i sin ungdom.

Från Synnerby kommer jag ihåg, att en gång när en märr hade dött hemma hos min far, skickade vi bud på en flått, som bodde i Norra Härene, för det fanns ingen på närmare håll. Vi hade grävt en grop på förhand och hade med oss stakar och stänger att vräka kroppen ned i jorden med, sedan flåtten dragit av skinnet, för ingen tordes röra vid den döde hästen med händerna. Den tallrik som flåtten sedan åt på, och den kniv och den gaffel. han begagnade, använde vi aldrig mera. "Det var den

Rackaren

sid 89

flåtten satt på", sade vi om stolen, som han betjänade sig av under måltiden.

Före jul for klockaren omkring och samlade julhalm julhalm från alla gårdar i socknen. Den skulle vara, att lägga på golvet sid 89 i kyrkan, så man skulle slippa frysa om fötterna, för spisar fanns inte. Men då fick klockaren alltid mångdubbelt mera halm än som gick åt, och den fick han själv disponera.

Hela julen lågo vi därhemma i julhalmen. Vid nyår samlade vi ut den gamla halmen och buro in ny. Vi lekte "resa till Tyskland". Då lågo vi på rygg i halmen två stycken med benen upp i vädret och fotsulorna mot varandras. Så basade vi varandra där bak med halmkarbas.

Vi gjorde också en halmgubbe som man skulle ta med fötterna över huvudet, medan man låg på rygg.

"Dra rot" var också en lek. Man hade en ring av halm och två personer togo spjärn mot varandra med fötterna och drog i halmringen åt var sitt håll för att se, vem som var starkast.

"Sitta i Abrahams sköte" lekte vi ock. Då satt en med ett handfat mellan låren och hade en handduk däröver. Så fick en komma in och blev bjuden att sitta i knät.

Stöten vandrade omkring i alla gårdar för att ta upp sin julkost. Han hade då en liten vagn, som han drog, eller en sid 90

kälke, om det var snö. På den hade han en påse att stoppa kaka, korv, fläsk och ljus uti samt en kagge att samla suparna i och ett ankare att ta'drickat i.

Annandag jul kunde det hända, att pojkar hade varit inne i fähuset och "forat". De hade då lagt gödsel på foderbordet och hö i rännan bakom kreaturen.

En gubbe kläddes ut till julbock med en vrängd päls och halm virad om benen, och han kom med julklapparne. Dessa skulle vara inlagda så, att man inte anade, vad paketen innehöllo. Så till exempel fick en pojke en klocka, som låg i en urgröpt kålrot.

I Bråttensby sade de gamle aldrig "åskan" utan "gomora", förkortat "goa".

I Vristulvaskogen i Tidavad bodde rövare förr i tiden. Det hände en gång att en fin herre kom i ett fint ekipage till till en bonde i Tidavads by och friade till dottern, som var rik. Hon gav honom ja, och så blev hon gift med honom, och strax därefter förde hennes man henne djupt in i skogen, där rövarna hade sin kula. Här fick hon nu slita ont alldeles gruvligt. Endast varje julafton fick hon komma hem en stund och då på det villkor att hon inte med ett ord antydde, hur dåligt hon hade det. Men hon hittade på att tala om för spisen, "som varmt och närt henne." hur hon behandlades av de tolv rövarna. Hon sade, att

sid 90

Julbock

Julklappar

Sägner

sid 91

endast på julafton äro alla tolv församlade i kulan, och sade att om folk ville befria henne och samtidigt infånga alla rövarna, borde de komma beväpnade nästa julafton. Hon tog med sig en kärve halm. och allt medan hon gick, drog hon ut strån och lät dem falla på marken för att hennes begriare skulle finna vägen. Tidigt på morgonen nästa julafton kom en stor skara folk upp till rövarnästet. Kvinnan stod just då och "lusräfsade" sin man. Denne ropade: "Nu har du förrått oss", och han grep just efter kniven för att döda henne, då tolf bösspipor stuckos in genom gluggen. Rövarna bundos och blevo senare avrättade och bonddottern vart så befriad.

2. På Lugnåsskogen fanns en rövarekula. En av rövarna friade till en rik bonddotter i Lugnås. Han fick hennes ja och tillråddes att besöka henne. Så skulle också hon gå och hälsa på sin fästman en dag. Han hade strött ärter hela vägen för att hon skulle hitta dit. När hon kom fram var ingen av rövarna hemma, men i stugan stod en gammal gumma och kokade ärter. "Gud hjälpe dej", sa gumman, "här har jag stått nu i femti år. Men kvickt nu under sängen med dig, för nu kommer rövarna!" Rövarna kommo in och hade med sig en fin dam. De dräpte henne, och så skulle de ta av de ringar, som hon bar på fingrarna. Men en ring satt så hårt fast, att de måste skära av fingret. Fingret föll till golvet och flickan under sängen nappade det åt sig utan att rövarna märkte det eller saknade den. Rövarna gingo ut

16

och begrovo liket. Därunder smög sig flickan ut och skyndade hem.

Hon talte inte om denna händelse för mer än två personer, nämligen länsman och prästen. Men hon fick sina föräldrar att rusta till ett präktigt kalas, till vilket rövarena inbjödos. De kommo. Därjämte hade en hel mängd folk kommit till städes och med dem prästen och länsman.

När nu fästmannen träffade sin mö, frågade han: "Vad kommer det sig, att du aldrig, som du lovat, kommer och hälsar på mig?" "Jag har haft en sådan hemsk dröm," svarade flickan, och så berättade hon hela historien, som hon upplevt i rövarekojan. "Min kära vän", sade rövaren, "drömmar fara som strömmar och betyda intet". Då tog hon fram fingret och sade: "Här är ringen och här ä fingret." Då rusade länsman och några handfasta karlar fram och fängslade rövarena, som kort tid därefter med sina liv fingo plikta för sina många ogärningar.

3. Skam var ute och gick en gång, och så kom han till en smed. Smeden visste om, att ingen i världen var så styv i att härda yxor som Skam. Därför sa han: "Låt oss tävla om vem som kan göra den bästa yxan!" Ja, det var Skam med på och satte genast igång. Men smeden gjorde en yxa av trä och målade den svart, och den var fin och lätt. Djävulen beundrade den vackra yxan och bad smeden lära honom, hur man tillverkade sådana. Skam är dum, och han tänkte inte på att pröva yxan. "Ja, det skall jag lära dej," sa smen. Men han ställde det så, att Skam fick göra

sid 93

sid 94

ACC. N:R M. 2171

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

alltihop, medan han själv bara såg på. På det viset listade han ut, hur Skam bar sig åt, då han härdade yxor.

4. Det var en kolbrännare på Lugnåsskogen som fick besök av skogsrå't. Det kom tre dar å rad. Tredje da'n frågade skogsrå't honom, vad han hette. Han svarade, att han hette "Själver". Men när rå't vände ryggen till, fick han se, att hon var i bak som en urhålkad stock. Då tog han en brand ur elden och slungade den efter rå't. Detta rusade i väg till sina gelikar och ropade: "Själver har bränt upp mej, Själver har bränt upp mej!" Dessa svarade då: " Själver gjort får själver ha't."

sid 94

I de stora stenarna vid Hagelsten i Vinköl bodde en gång en jätte, som kallades "Hobergsgubben".(?)

Jätte

Härna socken

Gubben Törnblad, 68 årig:

Vid kyrkbröllop redo tvenne blossomhållare först. Kyrkbröllop voro här regel (I Långared däremot anordnades vigseln nästan alltid i hemmen) Bröllopsdagen på kvällen maskerade sig unga karlar till blossomhållare. Detta tillgick så, att tvenne bildade hästen, i det en stod upprät med böjd överrygg och böjt huvud, och en annan stod böjd, fattande den förste om livet med båda armarna, bakom n:r 1. En tredje satte sig upp och red. Så red man till "marken" (=marknaden) för att sälja hästen. Bröllopgästerna kritiserade den salubjudna hästen, men slutet blev

bröllops-
seder.

att någon av dem köpte honom, och så satte sig den nye ägaren upp. Men i detsamma släppte den bakre karlen taget i den främre och hästen rämnade "i tu stycken", vilket gjorde, att ryttaren ramlade på marken mellan de båda.

sid 96

Far var med när Karl i Islanda gifte sej. Gubbarna skulle ta brudgummen från ungkarlarna, men de skulle försöka behålla honom. Gummorna gjorde på samma sätt med bruden. Så dansade man kronan av bruden och hatten av brudgummen.

bröllops-
seder.

I Mattunga fanns en gammal gumma som flickorna gingo till för att få veta, vem som var deras tillkommande.

klok

På Bruarestenen mellan Varnum och Rångedala dansades.

Brudstenen

När jag var pojke var jag med på ett bröllop i Tars-hult. Vi hade med oss en säck med skinkor, fläsk och bröd. När man skulle sätta sig till bords, skulle man "skarla å gömma sej" allestäss i lagårdar och körhus.

förning

Den som svarte ja högst vid vigseln skulle "behålla böxera", d.v.s. bli regent. Dagen efter bröllopet sa karlen till sin maka: "Vem ska ha böxera, du eller jag?"

orakel

Bönamannen i Nabben skrev det friarebrev från "danne-mannen, vällförståndige Jo hannes Larsson i Torsås i Härna socken av år 1826, vilket finnes i Törnblads ägo.

Annandag jul selade pojkarna hästarna bakfram, drogo fram "hackemarren" och selade på den (en sådan skar man gran-

julseder

ris på). Staffansritt har jag själv varit med om: "Staffan var en redan dräng, han sadla sina fålar fem" - jag kommer inte ihåg mera. På den tiden använde vi oxar i jordbruket. men vi körde och sid 98 red alltid med norska hästar, som jämt skulle vara väl fodrade. När man red Staffan, var det skamligt att låta ta sej. Men hade de fått tag i en, så skulle de bju' på fägnad. Det var likadant, när man kastade in julklappar.

I Julhögen hade vi hjulingar, levar, ringar och överst ett äpple. Vid sidan av varje hög stod en gubbe och en gumma av julbröd "peperbrö". Det var en gumma här i Härna som bakte och gick omkring och sålde julbröd, som föreställde en hund, en tupp, eller en häst eller en gubbe och en gumma arm i arm.

Om jul hade vi hackat enris på golvet. Jag har varit med om julahalm, far tog in en kärve annandagen på kvällen åt julhalm oss barn. Vi gjorde en julatupp av halm. Man skulle ligga på ryggen i halmen och ta tuppen över huvudet med tårna. De sa, att tösera fick lära sej niga så bra, när de stöpte ljus.

En gammal skräddare, som hette Johannes i Bondarp "skarla om" Nils i Laggaregårn nere på Ulvars mosse efter julottan. Å Nils, han ble så arger, så han kunde aldri li'nåra skräddare mer.

Om Lusse började vi äta bröd och sylta och annat susseseder gel och supa till - jag tror redan klockan två på morron. "Ekonomiskt snåla" gick ut och "ottetuska", annars skulle man alltid

ACC. N:R M. 2171

sova på "Lussebeten".

Om Lusse skulle kreaturen ha bättre mat och alltid något av samma mat som folket åt. Det var en gumma, som skrev i undantagskontraktet, att hon skulle ha vete-halm om Lusse och om jul. Hon hade inte reda på, att vete-halm är det skällaste, som finns.

Rackaren kallade de för "pelen" här på trakten. Det fanns en i vart härad. Vår bodde i Döve i Börstig. Han hette Östergren. Han gick omkring dagarna före jul och tog upp jula-kost; han skulle ha både sugel och bröd. De skjutsade hem honom, när han var bliven full. "Han va'hållen för en så'n storkarl, så odrägeligt". Han va en signare riktigt. Pettsonsmora skrämde sina barn för "pelen", det hågar jag.

Pelen skulle slakta hästar, hundar och katter. Vid hästslakt stack han kniven i hästens bringa och lät honom sedan dö av blodförlust.

Om någon hängde sig, skulle man ta' av hans kläder eller en bit av repet, det bota fallandesjuka.

När jag och mina syskon hade gulsot var vi hos en gumma, som hette Lotta. Hon var 93 år när hon dog. Hon mätte oss på längden och tvären och mellan lederna med en gul tråd. Så klippte hon naglarna på alla fingrarna och tårna och lade dem i en kokt potatis, som sedan grävdes ned under en jordfast sten. Det skulle vara så farligt, om fåglarna fick tag i det.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 99

/kon
!

Rackaren

slakt

folkmedicin

klok

gulsot bota

sid 100

ACC. N:R M. 2171

Fia vid Nolkvarn läste bort tandvärk. Hon läste
"Fader vår" bakframpå.

Man skall inte "skräppa" av brödet, medan det står i
ugnen.

"Navet" i ögonen på kor och oxar satte gamla Anna, som Navet
var hushållerska åt min svärfar, in i ett träd.

I en gård i Hössna brukade ägaren, om han nödgades
släppa in någon främmad person i sin ladugård, först ensam gå in
och draga ett halmstrå under buken på varje kreatur, för att de
inte skulle bli förgjorda.

Jordegumman hade med sig en spik från kyrkedörren,
och den spiken skulle ligga i badkaret, vari barnet tvättades.

För att ej behöva hissna, fick barnet "ta i öfsa".

I Södra Ving fanns en brudkrona, som lånades ut. Men
befanns det sedermera, att bruden ej var kysk, då hon bar den,
fick hon böta.

Dubblätt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

läsning

sid 100

Introlldom

magi

brudkrona

Förre småskolläraren Klas Andersson x 1854.

Mot mataleda ordinerade Gamla Unnesa inblandning i maten av mossor, tagen från norra väggen.

Mataleda.

Stina på Mon mätte med ett band och läste mot engelska sjukan. Hon satte in tandvärk i ett träd.

Engelska
sjukan
tandvärk

Lappri(=kolik) hos kreatur botas av Anna-Stina i Jungsryd, vilken ännu lever, sålunda. Man tager några hår, plockade nedanför magen på en karl, bakar in dem i ett bröd och ger kreaturen att äta.

lappri

Mot rödsjukan rekommenderar Anna-Stina, att man tvättar ut ett linne, som en kvinna burit under sin månadsrening, och ger kon att dricka av detta blodvatten.

rödsjukan
magi

Mot vårtor smörjer man med regndroppar, samlade på en grind, genom vilken man passerat med ett lik.

vårtor

Korna mjölkade blod på ett ställe. Då gick mor på stället till en grind, genom vilken entlikfärd nyss passerat, och där höll hon en skvätt mjölk från korna, som voro sjuka, i det hål under grinden vari "lehammern" stod nedsatt (le'= grind)

rödsjuka

"Oxla" stötte man på (och bort) med ett oxok.

oxla

Jag köpte smågrisar av Anna-Stina i Jungsryd för ett par år sedan. Men jag fick inte själv ta dem i kätten, utan det skulle hon göra, för om jag fick något halmstrå i säcken, så skulle hon mista grisaturen, sa hon.

grisatur

Det var vanligt förr, att varje kreatur, som man köpt, trivsel

sid 103

ACC. N:R M. 2171LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

först skulle in i köket och äta bröd för att få trivsel.

Lånade man bort drickajäst (förr i tiden fanns ingen jäst att köpa). doppade man först en eldbrand i den.

Gav man bort mjölk, saltade man först i den.

Gamle Näbben kastade alltid en eldbrand efter en, som varit inne hos honom i stugan.

Härjes-Annars kunde förgöra bösser, då slog han en kvist av en enbuske runt och gjorde en knut på dem.

sid 103

Det var en skytt från Humla som jag var med och jagade här på skogen. Ett skott gick för honom utan hans vilja. Då tog han av sig ena träskon och höll den för baken sin och stod och "mumla" och muttra.

förgöra
bösser

Vid Lusse tävlade "gårlbönnerna" om att komma först upp och bjuda varandra på kaffe med dopp. Lucia bär brickan, hon har på huvudet en krona av papper och ståltråd.

Vid jul lektes under min barndom "dra kavel", "bryta stubbar", och "blåsa ut ljuset".

jullekar

Här hade vi en pele, som hette Fors. Han hade varit gardist men gick omkring som en strykare och var lusig och usel. Han var alltid på Trädets marken. Pojkarna gav honom fem öre för att han skulle köra handen under kjolen på fina töser. Han lyfte dem högt i väret ibland.

rackare

Maja-Lisa Räv spådde i kaffe. När Lotta skulle ha Mjölnare-Klas var hon hos Maja-Lisa och spådde sejt. "Han har ett runt hantverk", sa hon.

spågumma

sid 104

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 105
orakel.

julsed

påskased

barn

barn

? Glas nt.

ACC. N:R M. 2171LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Hade man lånat något av någon, och denne dog, innan han fått igen detta, skulle man gå och kasta föremålet i fråga i graven, ty annars kom han igen för att hämta det.

gengångare

När min bror August var född lade Lotta (vik. jorde-gumma) följande saker i vattnet, vari pojken badades: en flis av vardera ugnsgrisslän, sopan och spaden, en flis ur varje tröskel och flis tagen ur stocken ovanför varje dörr, en penning och mors vigselring.

sid 106

Till dess hon blivit kyrkotagen fick mor min bära på sej en kniv, en penning och tre tändstickor.

stål o eld

En havande kvinna får inte sitta på en huggekubb, eller kliva över ett rep.

När Olsa Klas var kogubbe på Igesjö högg han en gång huve't av en anka, och det bar sig inte bättre, än att hans tös fick se det, just som det föll. En tid därefter födde hon ett barn, som fick fallandesjuka och under anfällen betedde sig som en fågel, som just nackats.

havet

fallande

sjuka

För att barnen skulle bli "framsatta", slog Lotta badvattnet under bordet.

Havande kvinna skulle ej äta potatis.

Om en karl hade skiljt orm och tossa åt, hade han därigenom fått makt att hjälpa kvinnor i barnsnöd. En så'n fanns här i trakterna, han fick fara land och rike ikring och ta om såna kvinnor, som skulle föda barn.

hjälp vid
förlossning

sid 107

sid 107

Sympatisk
magi

julsed

dödas
julotta

varulv

försvunnet
brudfölje

barn

sid 108

Journal of Management Education 36(7) 809–824

ACC. NR M. 2171LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gift kvinna fick ett barn. En sådan var så förhackad. Hon fick ge sig till en annan trakt och ingen ville gifta sig med en sådan. Hon gick från gård till gård och tiggde och hade ungen med sig. Man kallade henne hora eller otäcka. En sådan skulle "gå i körke". Då skulle han som var far till barnet ligga på pallen bredvid henne.

sid 108

barn utom
äktenskapet

När en ko kalvat, måste man kasta eld i efterbörden, innan man förde ut den. Likaså måste man doppa ett eldkol eller tändstickor i det vattnet, man gav kon att dricka. Och då man bar in mjölken, lade man förklädet över. Gav man bort mjölk, lade man först ett eldkol i den.

eld

Påskafton måste man skjuta spjället före solnedgången . Dessutom ritade man då kors över alla dörrar.

Påsk.

Den som ej hade lagat sig ur sängen till klockan 6 på Långfredagen drämde man på med påskriset.

Påskris.

Annandag jul kom pojkar från granngårdarna och mockade i vår la'gård. Vi bjöd in dem på traktering, och jag kom ihåg, att de sjöngo en visa med de här orden: "Jag ser på eder spis så vit, att snart så kommer friare hit. Jag ser på eder fönster blank, att här finns brännvin och inte lank". Lank var var det sista, man fick då man brände brännvin. Det var vattenbemängt och skällt.

Staffans
visa

Lotta var hos mor min, när mor fick en liten. Och då

sid 109

slog hon nattkärlet ut genom ett rätthål, för det skulle vara farligt att slå det utomhus. Då kom far in "Dä rinner utanför", sa'n. Då gick Lotta ut med en eldbrand och kasta i't. "Nu ä dä inte farlit", sa'hon.

sid 110

De första naglarna på barnets fingrar fick man inte klippa av utan dem skulle barnets mor bita av . De likasom hår brändes upp.

barn

Hade man en ovän, som önskade en något ont, så fick man inte släppa in den, innan barnet va kristnat, Vi sa alltid kristna, aldrig döpa.

Hindrik i Kyrkerud hade slagit ihjäl en karl med en käpp. Det kom en massa folk jämt och samt för att få flisor av den käppen att bota engelska sjukan med. Mordvapen ha alltid en särskild kraft.

Engelska
sjukan.

När jag hade gulsjukan - det var när jag var barn- (60 år sedan) stekte mor gulspinkar(=gulsparvar) som jag fick äta. Jag fick också sönderklippta gulspinkafjädrar i mat. Så fick jag gul moss, som de hade tagit från norra sidan på stugan. En gång fick jag ett äpple av en gammal käring, och det var fullt med hack och risper av naglar, knivar och nålar. Jag kastade borte't. Efteråt fick jag veta, att hon hade satt in löss i äpplet.

gulsjukan

För att få veta, vem hon skulle få till man skulle flickan - sedan alla i huset på kvällen kommit in - gå ut och

orakel
sid 111

kontagiös
magi

krycka åt
lysnings-
folk

presenter
sid 112

Någon förlovning brukades inte, man skulle hålla tyst med sitt förehavande, så att lysningen kom som en överraskning.

Bruden skulle av sin man ha bekommit: silkeschal, hängeschal, handskar och psalmbok. Bruden och brudgummens far och mor och syskon skulle också giva och mottaga presenter. Under lysningstiden hade man flera kalas, då de inbjudna hade

presenter med.

Hon skulle ha "uppbäddad säng" med sig i boet samt en ko och pengar.

I Solberga hade de en klockare, som var bönaman åt många . En gång talte han illa om pojken, som hade skickat honom för han ville ha tösen själv!"Men va'skulle mor säga, om ja'själv bjö mej opp ?" Jojo, det var väl fasligt rart. Han fick na.

Vid bröllop åts: bruna bönor, kött och fläsk, sötost fisk av varje slag som fanns att tillgå, korv. Potatis hade man inte till blöllopsmiddan'n, för det var inte fint nog, man tog bröd till köttet i stället.

Man "dansade skon av bruden".

Bruden skulle börja äta före alla andra.

Min far talte om ett bröllop i Brängesås, då han var med i sin ungdom. Om nätterna låg folket i tre byggningar. Så en natt spände pojkarna ett repp mellan två hus uppe vid takåsen, och sedan tog de alla kläderna från gästerna, när de hade gått och lagt sig, och hängde upp dem på repet. En hatt hängde de på en "vinneleka".

På ett annat ställe skulle all ungdomen ligga i en lada. Då hade pojkarna slagit ett rep under taket och hängt vattenfyllda byttor och baljor i det. Jäntorna gingo till vila, det var sent och alldeles mörkt. Då drogo pojkarna i repet, så att vattnet skvalpade ut och vätte ner jänterna.

hemgift

bönaman

sid 112

bröllops-
mat

upptåg

sid 114

Ofta sydde de ihop både pojkar och tjejer med styv tråd.

Sista dan sprang allt bröllopsfolket långdans. Och den dagen skulle "herrn och frun ut och åka." Pojkarna drogo fram en sån där kärra med väldiga hjul, som de gamle hade till att köra hem mosshö på. Bruden och brudgummen fick sätta sig upp i den, och så fastsurrades de med rep för att de inte skulle ramla ur av skakningarna. Sen spände sej sju pojkar för, och så bar det iväg över alla marker, så kärran flög högt i vädret, när den slog emot stenarna.

"Man satte ut bröllopsmat som gåva åt trollen, för hade man givit dem något, så kunde de inte komma och be att få låna. Annars sa de alltid, att har trollen lånat nånting, så ger trollen dom alltid bättre igen." Det var mest öl, som de brukade låna.

Medan bruden på första bröllopsdagens kväll klädde av sig, skulle brudgummen gå till ladugården och stryka alla korna från svansen upp mot hornen.

I varje förningskorg (eller hämtesåll) skulle finnas en större kaka åt kokerskan och en mindre åt diskerskan.

Till bröllop gick den som skulle vara värd omkring och bjöd.

Brudskorna skulle göras så små (obs!) som möjligt. Ofta kunde varken han eller hon aldrig mera begagna de skor, de hade vid bröllopet, ty de voro för små.

bröllops-
seder.

bröllops-
seder.

Brudgummen skulle hålla hatten för ansiktet under hela vigseln.

Jag tjänade ett år i en bondgård i Småland. Då var där en gift kvinna från en socken ett par mil därifrån som hjälpte till med att ta upp potater. En morgon sa hon: Nu får jag snart bud efter mej, för i går kväll mötte jag en likfärd, och det var så smått folk. Och samma dag på eftermiddagen kom en därifrån och sa åt henne, att hon måste komma hem för ett av hennes barn hade dött.

De som inte råde med att dö, skulle ropas ut. Det var en de kallade Rännare-Sven. Han var ofta ute och ropade. Till exempel när Marta på Mon skulle dö, då såg det ut, som om hon inte kunde dö. Och då skickade de bud efter Rännare-Sven. Han kröp upp på taket och ropade genom skorstenen: "Marta Johansdotter, Herren väntar på dej äntelia." Han sa alltid "äntelia" på slutet.

De säger också, att man inte skall kunna dö, om man ligger på fjäder efter fåglar, som flaxat under dödskampen eldun efter självdöda djur.

Fick en som inte ville dö för sej, att hans säng skulle flyttas till någon annan del av rummet eller in i ett annat rum, var man säker på, att nu skulle han dö.

Svarta hundar, katter och fåglar förebåda död, lika-

I syne

likfärd

så ugglan, som ropar: klä vitt, klä vitt! Om man hostar utan orsak, skall man få spörja dött, likaså om en kaka stjälpes om vid bakningen och om två samtidigt taga i ett lås, en från vardera sidan på dörren.

Klockan stannades, då man trodde, att döden snart skulle inträda, för då näste det vara alldeles tyst.

Just som döden inträdde, skulle man dra'spjället.

De sängkläder, i vilka en död legat, brände man upp eller gav bort till fattigare folk.

Nålar, som man sytt på lik med, gömde man, och när någon blev sjuk, filade man litet av dem och gav den sjuke i maten. Tvättrasa och kam, som man begagnat på lik, brände man upp.

Fattiga fingo ingen annan svepning än ett lakan, i vilket man klippte ett hål för huvudet, armarna lågo under lakanet. Under huvudet lades en dyna. Lakanets kanter fastnubbades i kistan. På lakanet nästades ett dubbelveck från hakan ned till fötterna. På fötterna har man satt vita strumpor av bomull, man fick inte ta'ullstrumpor, för då var man av med fåratur'n sedan. På händerna sattes vita, virkade vantar med fingrar eller vita brudhanskar.

Hela familjen höll likvaka natten efter ett dödsfall, och då skulle elden i spiseln ej slockna.

Sjärlaringningen utfördes av någon medlem av hushållet.

sid 116-
dödsvarsel

seder vid
dödsfall.

svepning

likvaka

själaringning.

sid 118

ACC. N:R M. 2171LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Självspillingar grävdes ned klockan 12 på natten och utan klockringning.

Innan den döde bars ut och fördes till kyrkogården, läste klockaren över honom och sjöng en psalm. Sedan bars kistan ut, och några hade en eldbrand till hands och kastade den efter ut.

sid 118

När gamle Unne i Fröjda var död, kom någon på natten efter begravningen fram till stugan och ropte: "Ställ ut mina nye stövlar på trappa!" Och Mina, hon trodde att det var Unne som kommit för att hämta stövlarna, som skomakaren alldeles nyss hade gjort åt'en, och hon gick ut med stöflarna, och när hon såg efter på morron se'n, så va'de borte. Men det var förstås nå'n bonndräng, som hade vart fuler ve'na.

genfärd

När Ågrens Anners la'säd, hade han alltid en pinne i mun. Vi barn gjorde alltid allt möjligt för att få'n till att tappa den där pinnen. Men han behöll den allt i mun, tills han hade kommit så högt, så han kunde lägga'n i svalgluggen. Om då pinnen föll inåt, skulle det bli mycket säd nästa år, men föll den utåt, blev det klen.

orakel

När man byggde hus förr, lade man alltid först ned en "tomtestyver".

offer

För att inte råttor och möss skulle gå på säden i ladan, skulle man under den första neken lägga en sten, ett ben och en bönrot. Så skulle en fråga så här: "Va'ska'ja'nu ha te

magi
sid 119

ACC. N:R M. 2171

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mat ?" Då skulle en annan svara: "Sten å ben å bönarot".

Tomasafton om kvällen skulle alla i hushållet gå omkring i alla husen och stöta i hörnen med käppar sägande: "Nu säger ja'er upp om en måne (månad)." Det var att säga upp rättor och möss.

sid 119

rättor
uppsägas.

I Kyrkeruds hage finnes en offerkälla med stenhällar i botten och på sidorna. Man skulle spotta i källan, innan man drack.

offerkälla

Påskafton satte vi upp en skära över dörren på böningshuset och ritade ett kors över den med krita.

påsksed.

Torsdagsbarn har värsta oturen, och det är visst inte någon tur att vara född på en söndag. Söndagsbarn ska inte bli gamla, har de alltid sagt här. Drömde man om pengar, så kom man att lida förluster. Drömde man om ägg- det betydde förargelse.

Man talte om barnungar, som var t.ex. fem räppar gamla.

Mot gastakrämmen och skogsråmöte skulle man snurra ansyls. Gick någon vilse, så var det skogsrå't, som hade lett honom gale.

Vid Valshalleberget i Kölingared bodde troll förr. Där finns en ättestupa och en stor sten, som kallas predikstol'n.

I Korshallsberget i Blidsberg bor en smed. Om man lägger dit två kronor den ena dagen, kan man gå dit nästa dag och hämta en lie. Men man fick inte titta på eggen, för då bet

sid 120

han inte. Annars bet en sådan lie på både trä och sten, och den behövde aldrig brynas.

Stulna och återburna saker voro nyttiga för sjukdomar av alla slag. Om man kunde få tag i några trådar av ett rep, som någon hängt sig i, var det bra att ge den sjuke in av dem.

Man skall inte ligga och äta, ty då får man sitta och dö.

En havande kvinna får inte gå över en bro.

När min syster va' födder, sa' di te mej, att di hade hettat na' i bäcken.

Man skulle aldrig gå ut på morgonen, innan man ätit något, om också inte mera än en brödbit, för då "kom gästen åt en". Där gästen blev stående, när solen gick upp, där blev han sedan den dagen över. Det är mycket värre att bli dagkramad än nattkramad.

Dog någon människa, då var det bäst, att man slaktade ett djur, för annars dog ett djur ändå, för "den döde skall alltid ha något med sig." Man plägade slakta en gris, ett får eller en ko, som man kunde behöva till "likölet". När Jakobs i Vråna far var död, hade begravningsgästerna ställt in sina hästar i ladugården. Då hände sig, att en höna blev ihjältrampad av en häst. Men då sa' mora! "Ja, se, han skulle ha nått mä sej!"

Mot gulsjuka gav mor mej ormfjäll i paltbröd, som jag gulsjukan

fick att äta i skymningen.

Tjänare lejas om Tomasmäss och tillträda sedan på våren. Min mor som var född 1822, tjänade en sommar som "fulltak (=g)ande piga" för 10 kronor, och då talte alla om hur mycket det var, för annars hade de aldrig mer än 5 eller 6 kronor. En dräng fick 18 kronor för helt år samt ett par lågskor, ett par stövlar, ett par knäbyxor av "fällboskinn"; det var detsamma som gult sämskskinn, de krympte ihop, så att knäna snart blev bara, för snösockarna räckte bara upp till knät. Snösockar fick han också ett par, och till jul skulle han ha ett halvstop brännvin, och varje nytt år fick han 5 kronor i städja.

Pigan fick för ett helt år 10 eller 12 kronor (riksdaler!) ett par lågskor, ett par snösockar, ett par strumpor eller ett årtvåuskaålpund ull, ett huvudkläde, väv till ett linne av blaggarn av skäktefall med nedre delen grovare och övre delen finare, somligstädes också en halv skäppa potatis.

Hade dräng och piga tjänat flera år ihop, plägade husbondfolket göra bröllop åt dem, och gav dem då en ko och ett får till bosättningen.

Garn färgades brunt med stenmossa eller albark, grått färgmedel med enris eller mjölbärsris. Blått färgades i gamla tider med "krukeblått", det var gammalt urin. Sedan färgade man blått med bresilja och blåsten.

Allt läder till skor barkade de gamla själva. Gamla

spånad m.m.

svin flåddes och skinnet användes till sulor. Nöthår och hår som som "di klippte av barn och kärar" blandade de med gethår och litet ull och spunno till vanter och strumpor. Av hårgarn sydde man med bennål hårvantar. Nöthår gjorde man mycket varma sockar utav. Hundull var bra till vanter och strumpor.

sid 123

Julaftons kväll gick man ut till korna med ett stop julsed dricka och ett par kakor havrebröd. Man åt på den tiden havrebröd eller havreblandat rågbröd året om. Det var bara julafton och juldagen, man åt oblandat rågbröd. Annandagen tog man åter till havrebrödet.

Tjänstefolket hade rätt till ledighet tre marknadsdagar och två auktioner årligen.

tjänare

Skomakaren Herman Svensson x i Kölingared 1836

På Herrgårn (Kölingsholm) fick vi Lussebete klockan tre på morron. Men sen fick vi allt ge oss upp och tröska på lo- gen tills det blev dager. Det var inte så vanligt med kaffe på den tiden, men vid Lusse fick vi kaffe. Och på somliga ställen häromkring klädde karlarna ut sej till fruntimmer och tvärtom och gick sedan omkring i stugorna och bjöd på lussekaffe.

Lucia

När vi tog ut lysningssedlar, var min svärfar med. Brudens far skulle alltid med till prästen då. Fästefolk brukade man vara i två eller tre år, innan man gifte sej.

lysning

Här i Kölingared skulle det alltid vara kyrkbröllop.

sid 124

Kyrkan hade en krona av guld, som sådana som hade råd därtill, buro. Man måste betala till kyrkan för att få låna den.

bröllop

Framför brudparet bars när man tågade till kyrkan en lövad stav. Åreportar voro uppresta vid varje led, som man skulle igenom på kyrkevägen. Jag var med om ett bröllop i Askåsen - det var på 1850 talet. Och Herman, som gifte sej, hade stulit en gris en gång. Och för att reta honom, så hade pojkarna hängt fullt med svinahår i varenda ärebåge.

lövad stav

sid 124

När jag var liten pojk fick jag dra av brudgummen stövlarna, då låg en 6-skillling i den ene, den fick jag behålla. Och det var en oäkta pojk som fick dra av bruden hennes skor. Han fick den 12-skillling, som låg i hennes högersko.

Om elden dör i det ljus, som står framför en människa under julottan, skall denna dö under det nya året.

I halmen lekte vi "ta tuppen" och "bryta tjärstubbar"

Kaka och ost från julbordet gömde vi till 1 ste maj. Då åto vi av det för att sätta maj i benen.

Nej, Staffansritt har jag aldrig hört talas om.

Min far var skomakare. När han gjorde skor på Kölingsholm, hade han 16 skillling om dagen. Det var inte mycket att föda en åtta-tio personer med. Dagsverkare fick vara tidigt på benen. När vi slog hö på ängarna, började vi klockan tre på morron och slutade klockan nio på kvällen. Till morronbit fick en dagsverkare i bondgårdarna en kvarts kaka klibbröd och en sup.

Arbetslön

lön

sid 126

Klockan åtta fick man frukost: det var potatis och en sillbit (en sill skulle räcka till fem man) bröd och en slätt mjölk. Då kostade rågen 14 kronor tunnan.

Flåtten dödade hästar oc hunder. Hundskinn användes till väskor. I Ulricehamn bodde en flått, som var på Kölingsholm ibland. Han ledde ut hästen i markerna och stack honom sedan i bringan. Gamla hästar fick man då för 5 kronor styck. Ofta användes de till lockbete för verg.

I Karlskoga i Fiflered fanns tomtar förr. Min far sa, att sån't regnade ned. Föll de på en tomt, så blev det tomtegubbar, föll det i sjön, blev det sjörå, och i skogen skogsrå.

Far min såg sjörå't på Lönnern en gång han var ute och fiskade. Det såg ut som hon satt på en stock, men det var klart, att det var en förskräcklig stor gädda, för den rörde sej framåt i vattnet, sa han. En annan gång såg han sjörå't springa fram och tillbaka på stranden mitt emot.

Det var en som blev sjuk, då han var ute på sjön och fiskade. En gumma lärde honom, att han skulle samla torkad sjösäv på stranden och röka sig med den.

Det bodde en gammal knekt i Södra Ving. Han hette Fin och kunde bota alla sorters sjukdom. Jag sökte honom en gång för min hustru, hon var sömnlös. De rådde mej att jag inte skulle söka honom om kvällen, för då var han alltid "söpen", utan

IDubblätt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVslätt
rackaren

tomtar

c. 126
sjörå

röka

klok

sid 127.

om morron. Jag hade ett linntyg med mig från henne. Han slog en knut på det. "Hjälper det!" fråkte jag. "Det har redan hjälpt", svarte han. Så sa han, att hon skulle ligga på linntyget i tre dagar och därpå lösa upp knuten; men då skulle hon en stund bli så svag, så "hon tar avsked av er allihop", sa'n. Hon blev bra sedan.

sid 127

Stam var en gammal soldat, som kunde mana fram döda. Åtminstone påstod han, att han kunde det. En brännepatron i Bäckanäs var död, och en tid efter kom Stam till änkan och sa åt henne, att hon skulle gå till kyrkegår'n på natten, för patron ville tala med henne. Han vill be frun låta bli att sälja går'n, sa'n. Men hon gick inte. Se, hon var inte rädd, att han skulle komma igen, för de hade lagt pengar i kistan, och när det finns pengar i kistan, så kan den döde inte gå längre än till kyrkogårdsmuren.

Det var alltid dammigt på bänkarne, när en kom till kyrkan till julottan. "Då hade de döda varit inne tidigare på natten och haft sitt lekstugenöje".

dödas lek-
stugenöje.

Ljungström, som skrivit Vartofta m.fl. häraders beskrivningar, var komminister i Fifflered, när patron på Bäckanäs dog. Han var uppe på herrgår'n när patron skulle dö, och patron frågade honom, om han trodde det fanns något hopp för'n. "Asch," sa Ljungström, "det är inte annorlunda för en människa, som är död, än för en oxe, som är död." Ljungström var en dundre predi-

Ljungström

sid 128

kekär men annars va' han som en rå bonne. Han prata och ljög och svor och spelte kort, men i predikestol'n va'han överdådi.

De sa, om en talte illa och svor över en som var död, sid 128
så hade den döde ont utav det.

Fifflereds socken, Redvägs härad.

Meddelare August Ågren, skomakare, född 1854.

För att inte kreaturen skulle skingras utan följas kontagiös
åt under sommaren, tog man, strax innan man släppte ut dem på magi
bete, ett strå ur svansen på varje ko, lade dem tillsammans och
slog en knut på dem. Sedan lade man hårknuten under tröskeln till
fähuset.

En marsorm hade många lagt ned i ett hål i tröskeln.

Innan man släppte ut korna första gången om våren, Orm i
skulle man låte dem "nosa" på eld. tröskeln.
eld.

Före slåttern samlade man alla liar, skäror, räfsor
etc. i en hög på logen och läste över dem. slåttersed

För att få tur med jakt skulle man döda en fladder- jaktlycka
mus. Sedan skulle man ta'den med pinnar och placera den i lådan
vid bössans lås, så sköt man sedan aldrig bom. I min ungdom ha-
de jag en bössa, och i bösslådan hade jag en ormskalle och ett
litet ben.

Om man ville "vita åt sej" en jänta, då skulle man trollen
ta en levande tossa och lägga i en låda. Se'n skulle det borras

några hål i lådan, som därefter lades i en myrstack. Det som var kvar i lådan, när man tittade efter ett par veckor efteråt, det skulle man haka fast i tösen. Jag vet en som hade gjort på det viset.

sid 130

I min ungdom var jag med på 8 eller 9 brötagillan varje höst. Då kom alla pojkar i roten tillsammans på ett ställe. Vi hade en lång stock med två hål och två käftar, som skulle passa till utskärningarna. Var och en fick en brötalock med sej hem. Då var linet skäktat, sedan fick de själva häckla det och spinna det till tråd, tvinna och färga det. Vi begynnade klockan tre på eftermiddag'n och hunno bryta 25 eller 30 tjog till klockan elva eller tolv. Vi var många pojkar men inga fler fruntimmer än de, som hörde till stället.

Brötta-
gillan

På kardegillan var det bara gummor och töser. Men vid revgillan kom både pojkar och töser med rivjärn och var sitt fat för att riva potater. På samma sätt var det vid ystegillena. På kvällen fick vi kaffe, och sedan dansade vi.

revgillan

Det var farligt att bryta upp jordfasta stenar, trodde de gamla. Så snart man det hade gjort, skulle man dö strax.

jordfast
sten.

Så gick det med Blom, han va' knekt.

Innan man började så, skulle man ta tre gånger en ny på jord och låta den falla i sädes-(så) skäppan.

sånings-
bruk

En källa i Björneslätt i Fiflered öster av den för-

Lövad källa

sid 131

samlade ungdomen kvällen före midsommardagen, varefter den töm-
des. Man satte en björk i vardera av de fyra hörnen och band så
tillsammans topparna. På midsommardagen kom folk i hundratal för
att dricka ur källan. Mitt över källan hängde en krona av stål-
tråd och grönt. sid 131

Vid midsommargång skulle man vara tre i sällskap och
ställa sig i en korsväg. Man måste hålla alldeles tyst, och så
lyssnade man för att höra något ljud, från det håll man först
hörde något, skulle man få sin tillkommande, och man kunde ock-
så få vetskap om, huruvida man skulle få mest glädje eller mest
sorg i äktenskapet. midsommar
gång

Bottnaryds kyrka är byggd av en jätte, som hette
Finn. Min far berättade om det. Det var en predikare, som gick
omkring i Vestergötland, och han hade kommit överens med jät-
ten, att denne skulle bygga kyrkan mot det att han fick predi-
karens ögon. Men om predikaren- jag är inte god till att håga
vad han hette- kunde säga jättens namn, innan kyrkan var färdig,
skulle han få behålla ögonen. När kyrkan var närapå färdig,
gick predikaren på ett berg, och då fick han höra en kvinna
sjunga därinifrån: "Sov gott gott, sov gott, kär'sonen min,
till kvällen kommer far din Finn, med-vad han nu hette igen -
ögon.! Då blev han glad och sprang fram till kyrkan och ropade:
Finn, kom ned. Och då sprang jätte ned och fick tag i en pelare sid 132

Finn-sägen

omkring

och skulle till att riva kyrkan. Men då blev han förvandlad till sten, och de lär kunna se honom än i dag under golvet i något valv. Jag har aldrig varit där, så jag vet inte, om det är sant.

sid 132

Gamle mjölnare Johan Pettersson i Kölingared hade en spirtusse. Där tröt allri'penga! Han hade den i en ask och fora den med spott. Var gång han gick till skrift, tog han vara på oblaten och gav spirtussen. Den såg visst ut som en stor spin-del.

spirtuss

Bodrag kan man få se om morgnarna ibland. När solen går upp och skiner på det, och då ser det ut som ett tomt ormskinn.

bodrag

Marta i Sandgatera i Kölingared var ute en påskafton och red på en grissla. Hon slog ner på en stor sten intill byn och ropade: "Så långt som ropet höres är mjölket mitt!" Men det var en karl som låg tillreds bakom samma sten, och han lyfte upp sin bössa och drämde till henne där bak, så hon ramla'ner från sten. Hon bad honom att han inte skulle tala om saken för någon. Men när han kom hem, så talte han om det för spisen, och det var flera personer med och hörde det.

påskkäring

Så var det en dräng, som vakna mitt i påsknatten av att gumman, som han tjänte hos, ropade nånting, och som han tittade upp, så var hon sin kos. Han trodde, att han hade hört, vad hon sade, när hon gav sig av, men han hade allt hört fel.

påskkäring

sid 134

Han fick tag i en kvast och ställde sig grensle över den i spisen. Och så ropade han: Här upp och här ner. Men gummans pojke hade vaknat, och han sa: "är upp och här ut för attan sjutus!" Då sa drängen som pojken lärde honom, och så fick han komma med och se, vad de hade för sej.

sid 134

Fin var en gammal knekt som bodde i Tvärred. Han kunde säga vad folk hette, fastän han aldrig hade sett dem förr. Jag var där ett ärende för Klas i Tåhult. "Jaså, ä du ute å går i dag, Johan!" sa han "Ja, du kommer allt att gå hit en gång till." "Nej, det tror jag inte," sa jag, så lång väg som det är. Men det skedde allt så några år senare. Man skulle ha med sig en näsduk eller ett kläde från den som var sjuk, för han såg på det vad sjukdom det var. "Du kan ge mej attan skilling", sa han, "för du har inte råd till mer." Bud hit efter medicin får du i nästa vecka." Och det fick jag, för då for Klas i Tåhult dit. Andra gången jag var hos honom hade jag med mig en flaska med brännvin, för han ville gärna ha sådant. Men när jag skulle dra fram flaskan, kunde jag inte hitta den. "Du har na i böksecken," sa'n. Där var hon ock. Sedan plocka de han fram flera flaskor med medicin-" det ska den spätteta kon ha", sa'n, och den här ä till den ryggeta och denna till den rö'a, och detta ska den kon, som har en vit fläck på ena bakfoten. "Vi har ingen, som har en vid fläck på ena bakfoten", sa jag. "Se efter bättre när du kommer hem!" sa'n. Hon står strax vid dörren."

Klok gubbe

sid 135

Jaha, när jag kom hem och såg efter, så såg jag, att hon hade en vit fläck på ena bakfoten.

Ormbett rökas med ormskinn.

I syne blir man, om man tittar under armen på en, som är i syne. Bror min såg många, som va'döa. En gång, när han skulle spanna för en vagn, så stod där en käring i skaklarna. "Dra åt helvete", sa' bror min, å då försvann hon.

Lonkhulta - Otto var i syne. En gång jag hade varit i Hiared och skulle hem, fick jag följa mä'n. Men som vi kom till bron vid Österbo, sa' han. "Du får inte gå längre. Om du visste vad det är på bron." Vi väntade mer än en timme, tills Otto sa' nu är det borte, nu kan vi gå. Men om en stund skulle vi genom ett led. Då sa' han: "Du får inte gå genom le't. Vi kliver över gärsgårn. Nästa gång jag träffade honom, frågade jag, vad det var han såg på bron. "Där stod en huvudlös gubbe sa'n.

Bröllopskor gjorde vi av ett tyg, som kallades lasting. Till överläder till fina skor användes buffellack. Min far fick 16 eller 18 skilling i arbetslön för ett par känger. För ett par stövlar, som gjordes på en dag, fick han 75 öre. Krökestövlar är detsamma som storstövlar.

Piglön var omkring 1860 (artonhundrasextio): 20 kronor, 2 par känger, 1 kläde, 1 förkläde, väv till ett eller två lin-

ormbett

sid 135

I syne

I syne

Bröllops-
skor.

sid 136

på 1800 talet hade en piga rätt att föda en sö, annars skulle hon ha en klädning. Två marknader och fyra auktioner skulle man ha fritt, och så hade man frivecka från 24 oktober till 1 november.

sid 137

En dräng fick bland annat ett par stövlar, ett förskinn och ett par handskar årligen. Om jul fick man julklappar på somliga ställen. Åtminstone fick varje tjänare sin julahög med limpor och brödkakor, en liten ost. Åt barnen gjordes i min barndom av vetedeg oxar, bockar och gubbar med ögon av pepparkorn.

lön

julklappar

Vi hade alltid tröskotta julaftons morgon, tills det dagades, då kastade vi säden och buro den från logen. Sedan buro vi in lassvis med ved till mitt på dagen. Då doppade vi i gryta och voro sedan fria.

Vid bröllop rimmades till gröten. Mor talte om ett bröllop, som hon var med på. Det var en soldat som hette Falk, som gifte sej. Och då var det en jäntha som rimmade så här: Denne gröten är kokad i köket och inte på vinn(vinden), när Stina dör är Falken min".

bröllops-
seder.

Det var bröllop i Ryttaregår'n. Om natten hade pojkar samlat till sej alla bröllopgästernas skor och satt en sko på varje ryggaträd på ladugårdstaket. När så om morgonen folket kom och ropade efter sina skodon, kröp en pojke upp på

sid 138

taket och slängde sedan ned varannan sko på gatan, varannan i kålgården, så att folk fick springa om varandra för att få tag i sina skor.

sid 138

Vid bröllop i Holmera hade ungdomen huggit en stor björk i skogen och dragit hem den till gården, medan spelemannen satt i köket och spelte klarinett. Dagen före ett bröllop lämna- de gästerna förningen, och i den fanns en ovanligt stor kaka, som kallades förningskaka, samt en ordinär till kokerskan och en något mindre till diskerskan.

bröllops-
seder

Dagen före begravning lämnar man än i dag förning. Förr bakades krokener av vetedeg av en halv alns höjd.

begravning

En karl, som "gjort en onge oäkta" pliktade 2 kronor "till att böta kyrkotaket".

kyrkoplikt

Är bruden havande, svartnar kronan och vigselringen.

brud

Fin kunde visa tjuven i vatten, och stack ut ögonen på honom, om den bestulne så önskade. Men var något bortkommet utomhus, sa han: "Då står under Guds lås, så det har ja inte med att skaffa".

Fin

Kramp har jag botat på många med en "krämpetråd".

Den gör man på det här viset: Och så drar man till, så att det blir tre knutar.

Förre småskolläraren Klas Andersson i Fifflered:

Jag var på 17:de året när jag blev småskollärare här

Skolför-
hållanden

i socknen. Jag hade inte gått på något seminarium, men gubbarna kände mej. Skolan var ambulerande, så att vi voro 14 da'r i en rote, så 14 dar i en annan rote. Så många barn som kunde orka gå, skulle komma var skolan än var. Ett år hade jag 54 stycken. Där de hade så vi kunde få det, hade vi eget rum. Men ofta fick vi sitta i ett kök, i synnerhet om vintern, och då blevo vi ofta störda av prat och buller från husfolket. Vi hade tre månaders ferie på vintern, och då var jag ute på förtjänst. Jag högg skog. Lönen var de första åren 75 kronor om året. Det var från 1879. Sedan fick jag höjt till 150 kronor och när jag slutade 1907 hade jag 300 kronor om året. Läsningen pågick från klockan nio till klockan fyra med en timmes middagsrast. Många barn hade mycket dålig matsäck. Kommunen lät baka rågbröd till de allra fattigaste och de fingo även lite salt sill. Jag delade ut, så att var och en fick sin ranson. Barnen lekte "änkeleken", "slå datten", "slå trill", och "spotta hunken" samt "hoppa hage". I Folkskolan hade pojkarna trägevär att exercera med. Flitmärken: fyrkantiga lappar, gavs för varje vecka till dem, som ordentligt besökt skolan och kunnat läxorna. De som gjort något fuffens, fingo försaka flitmärket för den veckan. Vid examen visades märkena upp, och varje barn fick ett öre för varje kort. Pengarna togs ur skolkassan. I småskolan hade jag barn från 7:de året; somliga hade inte lärt sig läsa förrän de voro 13 eller

sid 139

sid 140

14 år, och då fingo de gå kvar i småskolan, fastän de voro gamla. På så vis kom det till att somliga inte fingo sluta folkskolan, förrän de voro en 20 år och skulle ut och exercera. Föräldrarna gävo intet till skolläraren i kontanter, sällan något in natura. I stället fick jag ofta dela med mig åt barnen, av min egen matsäck. Vanligast sutto barnen och jag på bräden, som lågo på bollar och kring ett långbord. Kommunen höll barnen med träskor, som de togo på sig, om de blivit våta om fötterna under vägen. Längst skolväg hade barnen från Loppås och Källeberg, de fingo ofta gå en hel mil genom skogarna.

sid 140

Erska socken i Bjärke härad.

Förre skogvaktaren Karl All, x 1846.

De som hade kvarn fingo ej mala efter klockan tolv lussenatten. Om morgonen lussedagen tog man en tråkanna med dricka och en kaka havrebröd och gick ut till ladugården och ropade något till kreaturen, som jag nu inte kommer ihåg. Det var ett rim, och där fanns orden "ät och drick" och en försäkran om att allt ont skulle fly under det nya året.

Lusiaseder

Alltid skulle man ha stekt fläsk, innan man steg upp den morron. Hade folk inget fläsk hemma, sprang de i stugorna och lånade, för det var alldeles nödvändigt, att man fick fläsk.

Juldagens morgon fick djuren smaka på maten, som vi hade inne. Hästarna fingo bröd och socker.

Jul
sid 141